

A magyar nyelv rétegződése a szomszédos szocialista országok magyar mikrotársadalmában

Elnézést kérek: most is kilógok a sorból, mint délelőtt. A vita témája: a magyarnak mint idegen nyelvnek tanítása. Az én problémám viszont, amivel öt évig küszködtem Pozsonyban: a magyarnak mint anyanyelvnek tanítása - nemzetiségi, azaz korlátozott nyelvi közéletű társadalomban, annak sajátos körülményei között.

Miért jelent ez sajátos problémát? Ezt sem az nem érzi, aki nemzeti körülmények között él, s csak futó vendége a vele egy nyelvet beszélő nemzetiségi társadalomnak, sem az, aki beleszületett a nemzetiségi helyzetbe, benne nőtt fel, s tőle örökölte nyelvismeretét, nyelvhasználati szokásait, nyelvérzékét. Ez a probléma csak annak ötlík a szemébe, aki nemzeti körülmények között nőtt fel, s aztán - éveket töltve nemzetiségi társadalomban - korábban kialakult nyelvérzékkel éli meg az ottani helyzetet. Persze annak is csak akkor, ha figyelő módon összerakja a sok egyest, és levonja belőle az általánost.

Igyekszem nagyon röviden vázolni a legfőbb problémát. Az anyanyelvi réteg a nemzetnek is, a nemzetiségnek is alapeszköze a gondolkodás kialakítására és a gondolatközlés lebonyolítására. A két közösségtípus közt familiáris szinten nincs különbség; sőt - társadalmaink szocialista fejlődésének vívmányaként - már a legfelsőbb szinten: a szépirodalomén és a publicisztikáén sem. A szocialista államokban élő magyar nemzetiségi társadalmaknak - tömböknek szabad nyelvhasználati joguk van a magánéletben, saját szépirodalmuk és sajtójuk van kulturális és tájékozódási igényeik kielégítésére.

Am a teljes nyelvhasználat három rétegből áll: a familiáris mindennapi és a legfelsőbb szintű szépirodalmi-publicisztikai között ott van a közéleti-szakmai is, az egyszerű ügyintézésről egészen a tudományig menő széles skálán. E területek nyelvén nemzeti körülmények között azonos az anyanyelvvel; nemzetiségi helyzetben azonban nem azal, hanem az államszervező nemzetnek a nemzetiség számára mégiscsak idegen nyelvével.

És ráadásul ez a nyelvhasználati középréteg a társadalmak szá-

mára sok fontos szempontból éppen hogy alapréteg. Mert egzakt fogalomalkotásra és gondolatfűzésre nem a familiáris réteg tanít, s nem is az érzelmekkel telt szépirodalmi, hanem a szakmai, a tudományos, a közéleti beszédtevékenység. S ez az a szféra, amelyben az átlagember aktíve vesz részt /az újság és a szépirodalom olvasása csak passzív nyelvi élmény/, s amelyben kifejezésmódjának és abban tükröződő gondolkodásának megvan az állandó kontrollja /hiszen itt látja állandóan, hogy közlésformája sikeres-e vagy sem, azaz helyes-e vagy nem az/.

Élni, gondolkodni, dolgozni és ügyeket intézni: a nemzeti körülmények között élő ember számára mindez anyanyelvi tevékenységet jelent. A nemzetiség tagjai számára azonban idegen nyelven folyó tevékenységet, tehát kettős feladatot: érdemit is, nyelvit is. A nemzeti körülmények között élő egyén gondolkodásának fejlődése és folyamata homogén; a nemzetiségié tárgykörönként megosztott. Nem is kettős, hanem kettő, egymással nem mindig harmóniában, gyakran össze sem épülve. Az anyanyelvi gondolkodás szerves benne, de familiárisan-provinciálisan pongyola; az idegen nyelvi talán összefogottabb, de mélyében megalapozatlan.

Ez az állapot erősen behat a publicisztikába, de az anyanyelvű iskolába is. Társadalmi méretűvé növe és társadalmi szervezésben /sajtóban, iskolában/ rögződve az egész nemzetiségi közösség nyelvérzékének, s ezáltal gondolkodásának meglazulásához, vulgarizálódásához vezethet, nem beszélve a nyelvi regionalizálódásról, ami egy bizonyos fokon veszélyezteteti már a legplauzibilisabb kulturális forrásból, a vele egy nyelvet beszélő szocialista nemzetéből való merítés közvetlen lehetőségét is.

Mindezeknek csak egy nagyon tudatos és jól szervezett belső nyelvművelő mozgás lehet az ellenszere. Ehhez kell nekünk szakmai segítséget nyújtatnunk olyan mértékben, amilyenben a nemzetiségi közösségek igénylik s az államaikat szervező nemzetek helyeslik; tehát a kölcsönösség, a kétoldalúság és az internacionalizmus legszigorúbb megtartásával. Ennek a helyzetnek a megoldása nem a mi gondunk, de főképpen a mi feladatunk, mert mi vagyunk a magyarul beszélő társadalmak közül a legkedvezőbb helyzetben /ti. nemzeti körülmények között, teljesen anyanyelvi közélet birtokában/. A hátrányos következmények ellensúlyozása nyilvánvaló érdeke nemcsak a nemzetiségi csoportoknak, hanem az őket magukban foglaló államoknak is: a szocialista társadalmaknak gondolkodó polgárookra van szükségük. S egyre több

jel mutatja: nem az a fő kérdés, hogy milyen nyelv segítségével gondolkodnak, hanem hogy milyen mélységben: logikusan, mélyen, szervesen-e.

Fontosnak és tanulságosnak tartom persze az előadó által felvetett, s a jelenlevőket túlnyomó többségükben érdeklő és érintő problémát. Igen hasznos lesz, ha alakul egy olyan közösség, amely vizsgálja és mélyíti a magyar nyelv idegen nyelvként való tanításának módszertanát. De valahol ezen belül vagy kívül vagy emellett foglalkozni kellene ezzel a másik kérdéssel is, mert nem szétszórt ezreket érint, hanem mikrotársadalmat formáló milliókat, nagyrészt szocialista államok polgárait.